CÍSAŘOVNA ALŽBĚTA.

Román od Viléma Boroše.

Venku táhli ulicemi hudebníci a průvod havířů. Zvučným jásotem hlásala hudba radost občanstva: "Lea přibyla! Naše dobroditelka jest tady!" — Správce umyl si zkrvácené ruce, oděl se v slavnostní šaty a šel pozdravit Leu Resbartovou. Obyvatelé chudobince šli za svou prací. Nikdo si ani netroufal promluviti o tom, co se před chvílí v ústavě dělo.

KAPITOLA 15.

Za živa pochován.

"Co dělají moji chudí?" tázala se Lea Resbartova, když správce Julián Strollwell ji uctivě zdravil.

"Vzpomínají s vděčným srdcem na vás, slečno. Všichni se radují a jsou šťastni, že jste ráčila šťastně se navrátiti."

"Nestěžují si?"

"Kdo by si stěžoval tam, kde hojně je vším opatřen? Naši ošetřovanci jsou bohatými chudáky, slečno má, ti nevědí, co jsou starosti a strádání."

"Těší mne, opravdu těší, že slyším o svých chudých jen dobré zprávy. Až si odpočinu po cestě, až odbudeme slavnosti svatební, navštívím svůj ústav. Prosím vás, pane Strollwelle, chovejte na srdci stále jen blaho chudobných a dobrou pověsť chudobince, jejž jsem postavila na památku na císaře Maxmiliána. Přála bych si, aby prosebníci nepřicházeli do našeho ústavu s bázní a se strachem, nýbrž aby ho považovali za svůj druhý domov, za dům lásky k bližnímu všichni, kdož jsou na stará kolena, anebo neštěstím odkázáni na dobročinnost."

Strollwell se hluboce poklonil. "Buďte přesvědčena, slečno," pravil samolibě, "že se své strany konám vše, aby prací vysílení, anebo schudlí staří obyvatelé chudobince byli úplně spokojeni, aby se jim vedlo dobře a příjemně."

"Děkuji. Vím dobře, že jsem svěřila ústav výtečným rukoum. Ale rcete, co dělá náš bývalý společný nepřítel — Bard?"

"Snad ráčíte míniti Eskobeda?"

"Ano, ano! Eskobeda."

"Jest tichý muž. Celý den tráví na modlitbách. Vyhýbá se lidem a hněvá se, když ho někdo osloví."

"Posud pije?"

"Nikdy!"

"Druhdy však pil nejsilnější lihoviny z velkých číší!"

"To asi připravilo ho o sílu životní a otupilo jeho rozum."

"Buďte k němu dobrý a laskavý, pane Strollwelle. Minulost arci chtěla by se mstíti, ale následujme příkladu Spasitelova, který i na kříži odpustil svým nepřátelům. Nedejme mu cítiti, že je zde trpěn z milosti. Zacházejte s ním tak, jakoby byl posud generálem všeobecně váženým. Tak se sluší jednati šlechetně. Viďte, že jste k němu laskavý?"

"Oh, ano!" odpověděl. "Jsem ke všem našim chudým stejný. Výjimek nesmím činiti, protože jen rovnost může v ústavu našem zachovati klid a spokojenost."

"Pravdu díte. V takovém ústavu veřejném, jako je náš, nesmí se činiti rozdíl mezi chovanci. Ale vůči Eskobedovi učiňte výjimku, jeť churavý. Chovejte se k němu mírněji, než jak vám domácí řád káže."

"Zacházím s ním jako s nemocným."

"Dobře."

"Ale... " vzdychl si správce z hluboka.

"Jaké ale? Měl byste s ním snad jinak zacházeti?"

"Eskobedo zasloužil by krutého osudu....."

"Což není dosti těžce potrestán? Bývalý váš nepřítel přišel na stará kolena do ústavu vašeho. Vy, úhlavní nepřítel jeho, ho ošetřujete. Pečujete o něho. Jste jeho nadřízeným, jste pánem a velitelem bývalému tyranovi! To jest hrozný trest, Strollwelle! Ten, kdo snil o slávě, o moci a který, pokud byl vojákem, nikdy se zbaběle nechoval, má zahynouti ve své vlasti v chudobinci."

"Já se své strany již dávno bych ho dal oběsiti."

"Z Eskobeda stala se postava soustrast vzbuzující. Nechme ho; neubližujme mu, Strollwelle."

"Vždyť nemám v úmyslu ublížiti mu, byť i v nejmenším."

"Podávejte mně občas zprávu o tom, jak se mu daří. Nyní budu příliš zaměstnána a nebudu moci hleděti si sama svých nemocných a chudých. Ale potěšte je, že za krátký čas se přijdu na ně podívat a že je i se svým manželem navštívím!"

Strollwell se opět uklonil a myslil si: "Přijď raději později, milá slečno, já zatím odplatím své útrapy generálu Eskobedovi, k němuž jsi ty tak šetrná!"

* * *

Od toho dne doplnil se smutný osud Eskobedův. Strollwell, který teď již věděl, že Lea delší čas nevyruší obyvatele ústavu svou návštěvou, zanechal Eskobeda v oné komoře, do níž ho se zakrvácenou hlavou zavlekl. Dal mu na dlažbu nasypati slámy, na studené kamení. To bylo ložem Eskobedovým. Jídlo přineseno mu bylo jednou za dva — tři dni. A to ještě jen odpadky. Strollwell sám na věc dohlížel. Docházel k němu samoten a kochal se pohledem na hladem zmořené tělo Eskobedovo. A Eskobedo si nestěžoval. Jen jednou vztáhl pěsť na správce a hle, jak hrozně, strašně za to trpěl! Snášel všecko mlčky. Slzy mu dávno vyschly. Tváře měl šedivé jako olovo. Síly ho opouštěly, nemohl se ani zvednouti se sporé kupky slámy. Trapič jeho, jeho mučitel, Strollwell, přicházel k němu pravidelně s karabáčem v ruce a ačkoli Eskobedo si nestěžoval, nemluvil, nereptal, Strollwell přece mu karabáčem vyhrožoval, když odcházel z celly. Pomalu stával se trudnomyslným. Celé dny seděl na slámě, nejedl, nepil, zadíval se na jedno místo a ani nepozoroval, že Strollwell jest u něho. Opravdu, hrozno bylo na něho se podívati!

KAPITOLA 16.

Císařovna Alžběta v širém světě.

Princ Rudolf odpočíval u svých předků v hrobce.

Císař hledal zapomenutí a útěchu v práci, choť a osiřelá dceruška plakaly, vzlykaly, miliony poddaných truchlily—nejvíce však želela ztraceného dítěte císařovna Alžběta. Smrt jejího syna neobyčejně ji změnila. Zřídka, velice zřídka ji viděli plakati. Stala se na pohled nepřístupnou bolným dojmům. Nikde neměla stání. Stále měnila sídlo. Projížděla svět, jakoby se chtěla vyhýbati lidem, známým tvářím, jakoby se chtěla zbaviti všeho, co ji upomínalo na něco jiného než na syna jejího. A počala projížděti světem, z něhož — přivezli ji domů zavražděnou.

Černých šatů smutečních nikdy již neodložila. Na slavnostech veřejných za celý ten čas jen jednou se objevila. Bylo to v Budapešti při zahájení výstavy, na památku dobytí Uher od Maďarů pořádané. A i tehdy byla oděna v černé šaty; obličej bolem a žalem nezměněný halila v hustý závoj, nikoho ani neoslovila.

A opět odešla do širého světa, mezi neznámé, mezi cizí, aby našla tam zapomenutí, úlevu, klid a mír. — V Řecku, na Korfu, dala si vystavěti na břehu mořském nádherný palác a zde nejraději dlívala. Vystavěla ho z bílého karrarského mramoru a nazvala ho "Achilleon". Palác tento znám jest celému světu.

Z cest jejích poznamenala historie mnoho, velmi mnoho dojemných episod. Zejména dojemný jest příběh, který vypravuje o císařovně Alžbětě vlašský profesor, sochař Chiattone.

"V měsíci dubnu roku 1894," pravil umělec, "uspořádali jsme já a můj syn výstavku v Ráji. Císařovna Alžběta ubytovala se několik dní před tím v luganském hotelu Beau-Léjaur a doprovázena svým učitelem řečtiny navštívila také naši výstavu. Z vystavených soch líbila se jejímu veličenstvu nejvíce má socha ženy v životní velikosti, jež představuje žal. Druhého dne navštívila mne dvorní dáma a koupila tuto sochu, kterou jsem pak musil poslati do linického lovčího zámku.

Později jsem se dozvěděl, že císařovna umístila sochu tuto ve své ložnici na takové místo, aby i s lůžka svého ji mohla viděti. Dala pro ni upraviti zvláštní výklenek, v němž na stisknutí péra rozžalo se elektrické světlo modrým závojem tlumené, takže socha žalu tonula jakoby v záplavě měsíčního jasu.

V tichých nocích dlouho se dívala císařovna na tuto postavu, zahloubána ve své duševní bolesti.

Několik dní po koupi této sochy navštívila mne dvorní dáma hraběnka Janka Mikesová a žádala mne jménem císařovny Alžběty, abych zhotovil sochu prince Rudolfa. Zhotovil jsem tři skizzy, z nichž památník osm metrů vysoký získal nejvyšší obliby. Zde na čtyřhranném podstavci viděti zlomenou sochu; v přední části podstavce jest podobizna Rudolfa v životní velikosti, provedena napolo vypoukle z kamene. Zemský génius v životní velikosti s rozepjatými křídly sklání se k podstavci a vztahuje ruce jakoby k chraně k podobizně.

Sochu tuto, když byla dokončena, počali jsme v Achilleoinu postavovati. V týž čas přibyla tam také císařovna, jež přijala mne s největší vlídností. Mluvila ke mně velmi tiše a pomalu, hlasem skoro nadpozemským, jakoby ji ani nic materialního k tomuto světu již nepoutalo. Císařovna chtěla za několik dní již odcestovati, ale před svým odjezdem přála si viděti sochu úplně hotovou. Proto několikráte mne též pobádala. Když přišla ke mně po třetí, prohlásil jsem, že odpoledne téhož dne o půl druhé bude již socha hotova, ale císařovna milostivě přibyla teprve ve čtyři hodiny. Již z daleka jsem viděl spanilou, štíhlou její postavu v dlouhém stromořadí, jež k soše vedlo. Když se přiblížila na deset metrů, dal jsem znamení k odhalení sochy. Odehrál se přede mnou výjev opravdu dojemný. Nikdy jsem nepochopil bolest mateřskou než toho dne. Císařovna blížila se rychlými, lehkými kroky, od hlavy k patě ve smutku. Jenom na krku měla nádherný šperk, jež se od smutečních šatů odrážel. Když clona spadla se sochy, tu stanula císařovna asi na deset minut mlčky, bez pohnutí před sochou, a jenom se na ni dívala a dívala. V pohledu císařovnině obrážela se pomaloučku celá minulost. Pak zalily se oči její slzami a vznešená paní potichu ulevila svému bolu; byla to Niobe, jakou ani nesmrtelní mistři nedovedou zobraziti. Konečně se žal její utišil a tiše pravila: "Jsem šťastna, Chiattone, že jsem nalezla umělce, který toto dílo stvořil tak, jak jsem si je představovala a přála." A podala mně k políbení malou, sněhobílou ručku. Já, jenž neznal jsem tento zvyk, uchopil jsem oběma rukama ručku mně podávanou a v blaženém zmatku jsem ji stiskl. Císařovna pak počala hovor o jiných věcech a na konec mne vyzvala, abych poslal bezprostředně do vídeňského Burgu — pomíjeje veškerou zbyteční dvorní etiketu—fotografii každého díla, jež ještě zhotovím. Více však nestala se mně čest a štěstí, abych mohl s ní mluviti osobně...."

....Císařovnin první učitel řečtiny, Thermojannis, poznamenal rovněž zajímavé věci z oněch dob, kdy byl na dvoře jejího veličenstva a kdy císařovna projížděla svět, aby zapomněla na svůj veliký zármutek.

Thermojannis žil v Nauplii, když navštívil ho jistý pán, který se mu představil jako rytíř Fejfalík a dal mu otázku, zdali by nedoprovázel dámu, jež se zajímá o některé krásné krajiny řecké a chtěla by si blíže prohlédnouti Argost, Mykénu a Tyrinus.

Když přijal tuto nabídku, doprovodil ho Fejfalík na loď Miramare, kde baron Nopča, představil ho cizí dámě, hraběnce Casiniové.

"Milost hraběnčina," vypravuje bývalý profesor řečtiny, "učinila na mne hluboký dojem. Šel jsem s ní do Argostu, odkudž povozem do Mykény. Při jedné procházce ptala se mne hraběnka na některé starožitnosti a pojednou pravila:

"Víte, pane doktore, já jsem již viděla mnoho krajin krásných, ale nejvíce se mně líbí Korfu. Ostrov tento jest jako loď, která na věčné časy uprostřed moře zakotvila."

Druhého dne mně hraběnka vypravovala, že byla již také na Olympu. "Odkud jste vyšla, hraběnko, na tento výlet?" "Z Kravassanu," odpověděla ona. Od toho okamžiku jsem tušil, jakého vysokého vyznamenání se mně dostalo, když jsem byl vyhlídnut za průvodce "hraběnce Casini". S hlubokou pokorou jsem se hraběnce uklonil: "Veličenstvo, pak viděla jste skutečně božský ráj!" Císařovna polekaně na mne pohlédla a pak se mne ptala, jak jsem se dozvěděl, kdo je. "Z novin, veličenstvo," odpověděl jsem. "Četl jsem, že v těchto dnech podnikla rakouská císařovna s velikým průvodem výlet na Olymp."

Za několik dní dorazili jsme do Tyrina, kde krátce před tím byla vykopána podzemní chodba. Toto místo chtěla si císařovna také prohlédnouti, ba chtěla sestoupiti do hlubiny nejdříve. Nabídl jsem se, že dříve místo ono prozkoumám. Sotva jsem učinil několik kroků, sletěl jsem do hlubiny, do níž jsem bez vědomí upadl. Císařovna velice se polekala. Vynesli mne a z rozkazu císařovnina opatroval mne anglický lékař lodní z "Miramare".

Vrátili jsme se do Nauplie. Zde si prohlédla císařovna Palamini, bývalou tvrz hrdých Benátčanů, jež v té době byla užívána za státní vězení. Z lesa jest rozkošná vyhlídka do kraje. Císařovna nadšeně zvolala: "Eine poli oraia thea!" ("Jaká to krásná vyhlídka!") Divil jsem se pěkné řecké výřečnosti císařovnině. "To jest jediná řecká fráse, kterou znám," odpověděla s úsměvem, ale hned dodala: "Nyní věrk ráda bych se naučila řečtině dokonale. Nechtěl byste mne učiti, pane doktore?" Já přirozeně s ochotnou radostí jsem úřad tento přijal.

Týden po té byli jsme již opět na ostrově Korfu, odkudž přepluli jsme po lodi "Miramare" do Terstu. Začátkem prosince dorazili jsme do Vídně.—Císařovna všude na svých cestách projevovala vážné vědomosti, kdykoli pozorovala duševní povahy lidí nebo krásy přírodní. Ke každému byla velice vlídnou, zejména však byla nakloněna vesničanům a při svých cestách nesčíslněkráte se jí nahodila příležitost, aby tuto přízeň dala na jevo. Mohl bych o tom uvésti četné příhody. Tak na př. procházeli jsme se jednou ulicemi, když k císařovně přistoupil jakýsi pán a tázal se jí po některé ulici. Císařovna se hned obrátila, dovedla onoho pána až k hledané ulici, ba ukázala mu i dům, který hledal.

V Meráně kráčeli jsme jednou kaštanovým hájem; mnoho zralých kaštanů leželo tu pod stromy. "Jakou radost bych učinila těmito kaštany mé Valerii!" pravila císařovna. Sebral jsem nepozorovaně několik kaštanů a schoval je v kapsách převlečníku s tím úmyslem, že je dám jejímu veličenstvu až se domů vrátíme, ale doma mně císařovna řekla: "Nikoli, nemůžeme si jich ponechati, nevíme, čí jsou, a neznámého nesmíme poškozovati." A já musel pěkné kaštany odnésti hezky do lesa.

Jindy zase v hustém lijáku bylo nám přejíti přes cestu na druhou stranu. Urazil jsem z prkenného plotu u cesty prkno napolo odtržené a hodil jsem je do bláta, aby císařovna mohla suchou nohou na druhou stranu přejíti. Doma se mne císařovna ptala, zdali jsem prkno ono opět dal na předešlé místo. A když jsem odpověděl záporně, musil jsem se vrátiti a škodu způsobenou napraviti.

V Pyrreu mně řekla: "Cítím se teď tak opuštěnou, že jsem Valerii provdala!" Když mne v roce 1897 ve Vídni ráčila přijati, pravila mně: "Příští rok pojedu do Egypta a navštívím také Jerusalém." Bohužel, osud jí zabránil v tomto šlechetném úmyslu....

....Na své cestě na východ přistála císařovna na ostrově Zante a přála si ihned navštíviti villu, která byla na blízku u cesty.

Když tam došla, našla zde jen starou venkovanku, která villu onu střežila; tato s lítostí jí oznámila, že letohrádek jest zavřen, protože panstvo není doma, avšak stařenka současně prosila vznešenou dámu, aby vstoupila do její prosté světničky. Císařovna splnila tuto žádost a vstoupila do její maličké, chudobné, ale čisté světničky. Chudá ta žena měla churavého, zmrzačeného syna, který chtěl v tom okamžiku vyklouznouti ze světnice. Císařovna to spozorovala a zželelo se jí ubohého nemocného; poskytla také značný obnos stařeně, aby nemocnému synu přilepšila. Když stařena spatřila tolik peněz, padla na kolena a líbala lem šatů jejího veličenstva. Průvod císařovnin byl hluboce dojat šlechetnou dobrosrdečností jejího veličenstva s tímto projevem velkomyslnosti.

Na oné cestě navštívila císařovna také Troju. Po cestě vzbudil houf letících divokých hus lovecké choutky tureckých gardistů v jejím průvodu a již sahali po zbraních; dobří ti lidé si mysleli, že císařovnu bude baviti, pakli několik divokých hus zastřelí. — Avšak sklamali se. "Z pouhé choutky," pravila císařovna, "nestřílejte na ta ubohá zvířata."

Následující příběh přihodil se v Miramare: Císařovna, jakož měla ve zvyku, procházela se beze všeho průvodu v překrásném parku zámeckém, když pojednou počalo pršeti. Císařovna, nedbajíc deštíku, pokračovala v procházce, ale když bouře propukla plnou silou, ukryla se pod kryté místo v parku, kde rovněž hledala útulku malá školačka. Dítě, když se vznešená dáma blížila, chtělo se ukrýti, ale na vlídné oslovení se osmělilo a odpovídalo moudře na otázky mu dané, takže císařovna záhy poznala životní poměry své malé družky. Děšť neustával a děvčátko chtělo se vydati již domů, by rodiče neměli o ni starost